

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У даній статті аналізуються основні проблеми розвитку та функціонування інформаційного суспільства в епоху глобалізації. Автор окреслює важливі історичні етапи становлення інформаційного суспільства та окреслює окремі аспекти практичної реалізації інформаційно-технологічного концепту в сучасному соціумі.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, інформаційна технологія, глобалізація.

В данной статье анализируются основные проблемы развития и функционирования информационного общества в эпоху глобализации. Автор очерчивает важные исторические этапы становления информационного общества и определяет отдельные аспекты практической реализации информационно-технологического концепта в современном социуме.

Ключевые слова: информация, информационное общество, информационная технология, глобализация.

This article deals with the main problems of the development and functioning of the information society in the Globalization. The author outlines the important historical stages in the development of the information society and identifies some aspects of the practical implementation of the information concept in modern society.

Key words: information, information society, informational technology, globalization.

Протягом останніх півтора десятиліть суспільна формація увійшла в нову еру – еру інформаційного суспільства. Інформація поступово стала потужним засобом впливу та регламентації суспільного життя. Інформаційні технології стають все більше доступними та незамінними в функціонуванні суспільно-політичних процесів. Разом з тим, широке використання інформаційних технологій сприяє утвердженню демократичних процедур, підвищенню політичної активності населення, встановлення активного діалогу держави з громадськістю. Саме тому, сфера дослідження інформаційного суспільства є досить актуальною як серед українських, так і серед зарубіжних вчених.

Так, концепція інформаційного суспільства як стратегічна соціокультурна модель розвитку ґрунтовно досліджена закордонними дослідниками, серед яких: Д. Белл, Дж. Нейсбіт, Е. Тоффлер, Ю. Хаясі, З. Бжежинський. Саме вони і визначають постіндустріальне суспільство як нову формацію суспільного розвитку.

З сучасних вітчизняних вчених привертають увагу праці І. Боднар, А. Добровольської, В. Цимбалюка, А. Гальчинського, С. Гнатюка, Р. Калюжного, О. Мельника, В. Пожуєва та ін.

Початок функціонування інформаційного суспільства ознаменувався двома подіями. Перша датована 1992 роком й пов'язана з представленням віце-президентом США Альберт Гором нової інформаційної концепції «Інформаційний хайвей».

Концепція визначалася підтримкою технічного і технологічного прогресу Сполучених Штатів Америки, і базувалася, в першу чергу, на розвитку електронної промисловості та інформаційного зв'язку. Одразу після визначення даної концепції, можна було вести мову про значне зміцнення інформаційного потенціалу США та створення нового монополіста у міжнародному інформативному середовищі.

На технологічний розвиток США одразу відреагували економічно-розвинені країни Європи, підготувавши доповідь «Європа і глобальне інформаційне суспільство. Рекомендації для Ради Європи», відому під назвою «Звіт Бангемана». Даний звіт був розроблений для зустрічі 21-24 червня 1994 р. у Корфу. Було вирішено сформувати Раду з питань інформаційного суспільства – спеціалізований орган, який буде мати на меті винятково встановлення конкретних способів реалізації рекомендацій «Звіту Бангемана». Вперше в документі була використана концепція «інформаційне суспільство» замість звичайної концепції «інформаційних магістралей». Критичним елементом в Звіті Бангемана було те, що приватний сектор гратиме дуже важливу роль в створенні і розвитку інформаційних технологій як на національному, так і на наднаціональному рівнях. Роль урядів обмежувалась винятково тільки втручанням підчас просування, використання і регулювання нових інформаційних технологій. Цей ліберальний підхід, прийнятий в «Звіті Бангемана», підкреслив той факт, що створення нової, революційної освітньої політики

має стати однією з найважливіших цілей для кожного уряду. Основними цілями нової політики повинні бути надання кожному студенту або людині, котра навчається, можливості знати, як користуватися ІТ, а також переорієнтувати навички викладацького складу, щоб вони були здатні викласти як використовувати цей вид матеріалу найбільш продуктивним способом [3].

Реалізація даного документу була сприйнята неоднозначно, оскільки розвиток інформаційного суспільства, підтримка технологічного прогресу та комунікативних технологій передбачали значних фінансових внутрішніх та зовнішніх дотацій, що могло негативно відобразитись на економічному потенціалі країн Європи. Однак, знайдений компроміс сприяв укріпленню інформаційних технологій, розвитку комунікативної стратегії та сформував у країнах Євросоюзу нове глобальне інформаційне суспільство, яке стало відповіддю викликам сучасності.

Всі європейські уряди ініціювали на національному рівні розвиток комплексного процесу становлення інформаційного суспільства та вироблення нових методик та засобів його функціонування. Це спричинило те, що наразі не існує жодної європейської країни, яка б не мала власної інформаційної стратегії (у контексті європейської політики), технічного та технологічного потенціалу, практики використання комунікативних методик.

Важливу роль у становленні, визначенні цілей та засобів інформаційного суспільства відіграє ступінь розуміння сутності концепції інформатизації та потенційних вигод від його будівництва національним урядом, наявність або відсутність політичної волі, щоб діяти в даному напрямку.

Разом з тим, потрібно зробити наголос на тому, що важливим є послідовна та системна реалізація інформаційної стратегії, з необхідним фінансовим забезпеченням. Наразі, на сучасній міжнародній арені Європейський союз був і залишається центром сильної фінансової підтримки, матеріально-технічного, організаційного та адміністративного забезпечення європейської стратегії інформаційного суспільства.

Одночасно, спостерігаючи великий розрив у розвитку стратегій інформаційного суспільства між країнами Європи та країнами колишнього комуністичного блоку, ЄС ініціював ряд заходів щодо міждержавного співробітництва в даному напрямку. Було створено спеціальні органи для аналізу та виявлення способів і форм інтеграції колишніх комуністичних країн до європейської інформаційної спільноти, незважаючи на значний економічний спад, зростання безробіття та погіршення рівня життя в цих країнах. Були розпочаті спеціальні програми з надання допомоги цим країнам, покликані стабілізувати політичну ситуацію, зупинити економічний спад та переформатувати їх відповідно до умов сучасної ринкової економіки. За даної специфіки більшість з цих країн з метою інтеграції до європейської спільноти та стабілізації суспільно-політичного життя, розпочали розвиток інформаційного суспільства.

Однак, можна зазначити, що за всі ці роки в пострадянських країнах не було необхідного ресурсу, заснованого на знаннях, для сприятливого розвитку й функціонування інформаційного суспільства. Разом з

тим, була можливість скористатися, в рівній мірі, співпрацею з європейськими країнами, перейняти досвід інформаційної потужності та політичних механізмів цих країн тощо.

Поступово питання інформаційного суспільства перестає бути окремим вектором міжнародної політики та співпраці та переходить на новий рівень функціонування – суспільно-побутовий. Серед широких мас населення відбувається процес інформатизації, новітні комунікаційні технології стають невід'ємною складовою повсякденного життя, відкривається широкий доступ до інформації.

В цей же час, разом із запровадженням практичних механізмів інформаційного суспільства, активно розробляється теоретична складова побудови інформаційного суспільства. Багато дослідників США, країн Європи та Азії пропонують розроблені моделі інформаційного суспільства. Так, засновником теорії інформаційного суспільства вважають американського соціолога та публіциста Д. Белла. Аналізуючи трансформації у сферах зайнятості та виробництві, дослідник зафіксував у розвинених державах (насамперед, США) зростання частки сфери послуг з точки зору кількісного залучення трудових ресурсів та сегменту виробленого ВВП у загальній структурі економіки. Серед наслідків: технологізація знання та перетворення його на безпосередню виробничу силу, зростання значення професійної диференціації, перехід до «економіки обслуговування». Структурні зміни в суспільстві, на його думку, також трансформують звичні механізми владного регулювання соціальних відносин. Водночас, Д. Белл стверджує, що процеси соціальних змін не відбуваються злагоджено й рівномірно, насамперед, тому, що «техно-економічна структура», політика та культура мають відмінні автономні логіки розвитку. Це зумовлює те, що за умов капіталізму, в межах соціальної системи здатні існувати культурні рухи та ідеології, що постійно йому опонують. Наявність такого суперечливого, але не надто руйнівного співіснування, він називає «культурними суперечностями капіталізму». Весь процес організації постіндустріального суспільства може функціонувати завдяки п'ятьом структурним змінам, які мають охопити суспільства пізнього модерну для остаточної постіндустріальної трансформації:

- перехід до обслуговуючої економіки замість, у вузькому індустріальному сенсі, виробничої;
- зростання значення диференціації суспільства за професійними ознаками;
- орієнтація на майбутнє;
- провідна роль теоретичного знання в організації всього дискурсивного простору постіндустріального етапу;
- формування інтелектуальної технології як нового механізму ухвалення рішень.

Всі поставлені проблеми передбачають свою актуалізацію за умов соціальних трансформацій, перспективи збереження/оновлення культурної традиції, проте в теорії Д. Белла постіндустріального суспільства вони не розглядаються у завершній формі. Теорія дозволяє окреслити ці сутнісні суперечності суспільного розвитку та настанову на шлях пошуку теоретичних способів їх розв'язання [1].

Ще однією відомою концепцією є теорія американського вченого Е. Тофлера, який у своїй праці «Третя хвиля» визначив три хвилі розвитку суспільства:

1. Перша хвиля – це результат аграрної революції, яка змінила культуру мисливців і збирачів.

2. Друга хвиля – результат індустріальної революції, яка характеризується нуклеарним типом сім'ї, конвеєрною системою освіти і корпоративізмом.

3. Третя хвиля – результат інтелектуальної революції, тобто постіндустріальне суспільство (інформаційне суспільство), в якому спостерігається величезна різноманітність субкультур і стилів життя.

Вважаючи знання найдемократичнішим джерелом влади, Е. Тофлер підкреслює, що в даний час в світі розгортається широко масштабна битва за владу. Нова система виробництва повністю залежить від миттєвого зв'язку та поширення інформації, ідей і символів. Інформація може стати засобом інформаційного тиску і панування. Новітні політичні технології, озброєні засобами інформації, можуть впевнено формувати громадську думку, маніпулювати суспільною свідомістю і змінити функціонування суспільного життя загалом [4].

Ще одним автором концепції інформаційного суспільства є американський футуролог Дж. Нейсбіт. Основи своєї теорії він виклав у роботі «Мегатренди». Інформаційне суспільство, на думку вченого, визначаються поступовою реформацією інформативної сфери. Головною думкою автора є те, що зараз суспільство перебуває між двома епохами: переходу від старої епохи, індустріального суспільства, до нової ери, інформаційного суспільства. Основною складовою побудови інформаційного суспільства дослідник визначає локальну селищну общину, на основі якої розробляє модель «розвинутого села». Розвинуте село буде створене за допомогою комп'ютерів і технології супутникового зв'язку. Все, що породжує технологічний прогрес має бути збалансованим з людською природою самоусвідомлення та саморозвитку. Лише за таких умов можливе зростання потенціалу суспільства, ефективне використання інформаційних технологій та комунікацій. Разом з тим, Дж. Нейсбіт веде мову про створення комп'ютерної мережі, яка буде відстежувати дії та поведінку суспільства, настрої тощо [7].

Представник азійської школи Ю. Хаясі визначає інформаційне суспільство як суспільство в якому більшість працюючих занято виробництвом, зберіганням, переробкою і реалізацією інформації. За дослідником концепт інформаційного суспільства визначає:

- ключову роль інформації в соціальній, економічній та політичній сферах;
- комунікативна складова виходить на перший план взаємодії суспільства;
- висока технологічність виробництва;
- широкий відкритий доступ до інформації;
- визначення питань інформаційної регламентації та інформаційної безпеки.

Сучасний етап в осмисленні концепції «інформаційного суспільства» пов'язаний з ім'ям Й. Масуда, автором книги «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство». У своїй праці

дослідник зазначає, що здійснення переваг комп'ютеризації в рамках сучасного капіталізму неможливо. Натомість, він розвиває варіант комп'ютерної утопії, яка виходить з необхідності побудови суспільства, організованого в комуні та асоціації користувачів інформаційної техніки. Вчений досліджує конкретні форми соціальних ситуацій, пов'язаних із комп'ютеризацією способу життя, що стосуються недалекого майбутнього. Модель Й. Масуди цікава тим, що в ній ставляться багато важливих питань прискорення науково-технічного і соціального розвитку суспільства. Складовою частиною цієї моделі є план інформаційного суспільства, що включає два основних елементи:

1. Створення адміністративного банку даних у сфері розподілу товарів, послуг та діяльності урядових установ. Цей банк даних формується показниками соціальної статистики, що відображають ефективність управління соціально-політичних програм за ряд минулих десятиліть.

2. Створення «комп'ютополіса», комп'ютеризованого міста: моделі міста майбутнього інформаційного суспільства.

Концепція Масуди розглядає два аспекти розвитку: розвинуті капіталістичні країни та азійські країни, для яких ця концепція відкриває перспективу минути стадію розвитку матеріального виробництва за рахунок використання готової інформаційної технології [6].

Розробником основ інформаційного суспільства став дослідник З. Бжежинський. За думкою вченого, постіндустріальне суспільство стає технотронним суспільством – суспільством, яке в культурному, психологічному, економічному і соціальному аспектах формується під впливом техніки та електроніки, особливо розвинутій в області комп'ютерів і комунікацій. Розвиток інформаційних технологій впливає на всі сфери суспільного життя: економіка, політика, наука, культура, освіта. Проте найголовніший вплив здійснюється на громадянське суспільство і систему державного управління. З. Бжежинський формулює ряд якісних особливостей, що відрізняють «технотронне» суспільство від суспільства «індустріального». Ключову роль серед них відіграють проблеми матеріальної забезпеченості та участі в прибутку [5].

Всі представлені теорії побудовані на визначенні інформації як основного засобу впливу та взаємодії в суспільстві нового зразка. Кожний з дослідників вбачає різну специфіку функціонування інформаційного суспільства, однак, всі сходяться на спільній думці щодо визначальної ролі інформаційного концепту в загальній системі світового розвитку.

Загалом, інформаційне суспільство це суспільство, в якому інформація розглядається як товар, сприймається як конкретний вид нематеріального блага, яке рівне або навіть більш цінне, ніж матеріальні блага. У цьому суспільстві динаміка і розвиток нерозривно пов'язаний зі зберіганням, передачею та обробкою інформації.

В інформаційному суспільстві, все більше сфер регламентуються ринковими взаємовідносинами, які стають універсальним концептом індивідуального та колективного життя, і все менше регулюється в публічній сфері.

Інформаційне суспільство включає в себе як сільськогосподарські і промислові суспільства, а також багато нових можливостей, таких як збільшення інформаційних потоків, ноу-хау і переваги у бік нематеріальних питань. Інформаційне суспільство є більш складним, ніж попередні соціальні утворення: відбувається поява нових видів діяльності, укріплюється міжнародна співпраця та відповідальність, на перший план виступає не кількісна, а якісна характеристика суспільного буття.

Що стосується географічного аспекту інформаційного суспільства, то спостерігається існування трьох основних центрів, де інформаційна стратегія була повністю реалізована: США, Європа (країни Європейського Союзу) і Японія. У даних країнах інформаційні технології та комунікації (високотехнологічні) справили сильний вплив на фундаментальні зміни в організації та функціонуванні державних інститутів та громадянського суспільства, сприяли розвитку ефективного інформаційного законодавства, виробили принципи ефективної взаємодії в інформаційному просторі, тощо.

Найбільша небезпека, яка може виникнути в новому типі суспільства – це поляризація.

Якщо компанії «першої» і «другої хвилі» (за Е. Тоффлером) генеруються соціальною поляризацією, діляться на компанії багатих і бідних, викликаючи при цьому заворушення, революції і навіть війни, то глобалізація світової економіки, розвиток інформаційних технологій та комунікацій, побудова інформаційного суспільства – може привести до нового виду поляризації в світі, зокрема, небезпечного для майбутньої еволюції людства: накопичення капіталу, багатства, інформації та знання, які здатні здійснити ключовий вплив на розвитку світової спільноти. Саме тому, важливим є усвідомлення, що побудова інформаційного суспільства – це є обов'язок

національних урядів, громадянського суспільства, та державних інститутів, а не окремо взятої особистості, соціальної групи або нації.

Тож, як висновок можна зазначити наступне:

– Інформаційне суспільство є концептом порівняно новим, однак вплив його на розвиток світового устрою – очевидний. З виникненням високотехнологічних методик, розвитком комунікаційного середовища, відкритим доступом широких мас населення до інформації – виникає нова система впливу та регламентації суспільного буття.

– Засновниками та очевидними лідерами реалізації концепту інформаційного суспільства є США, країни Західної Європи та Японія. Переважно, такий результат став наслідком поєднання економічної могутності даних держав та розвитку високо-технологічного потенціалу.

– Сьогодні існує безліч моделей інформаційного суспільства, окреслені основні позитиви та недоліки даного концепту. Показовим є те, що фактично всі дослідники підтримують думку визначальної ролі інформаційного суспільства в майбутніх тенденціях світового розвитку.

– Інформаційне суспільство – є поняттям всеохоплюючим та всезагальним. Таким, що інтегрує суспільство, консолідує владу, визначає стратегію розвитку та побудову нової соціальної формації.

– Для якісного становлення інформаційного суспільства та мінімізації загроз, які містить в собі даний концепт потрібно, щоб питаннями розбудови інформаційного суспільства займалися з однієї сторони національні уряди, органи державної влади, а з іншої – громадянське суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белл Д. Социальные рамки информационного общества // Новая технократическая волна на Западе / Под ред. П. С. Гуревича. – М. : Прогресс, 1986. – С. 330.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ., под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М., 2000. – С. 27.
3. Кудрявцева С. П. Міжнародна інформація : навчальний посібник [Електронний ресурс] / С. П. Кудрявцева, В. В. Колос – К. : Видавничий Дім «Слово», 2005. – 400 с. – Режим доступу : <http://publib.if.ua/part/10019>.
4. Тоффлер Е. Третья волна / Пер. з англ. А. Євси. – К. : Всесвіт, 2000. – 453 с.
5. Brzezinski Zb. Between Two Ages. America's Role in the Technetronic Era. – N.Y., 1970.
6. Masuda Y. The Information Society as PostIndustrial Society. – Wash., 1981.
7. Nejsbit Dj. Megatrends. Ten New Directions Transforming Our Lives. – Warner Books, 1982.

Рецензенти: Шевчук О. В., д. політ. н., професор;
Свтушенко О. Н., д. політ. н., професор;
Семенченко Ф. Г., д. політ. н., професор.

© Іовчева А. М., 2014

Дата надходження статті до редколегії 17.05.2014 р.

ІОВЧЕВА Аліна Михайлівна – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри міжнародної інформації Чорноморського державного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Коло наукових інтересів: проблеми міжнародної політики, міжнародна інформація.